

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. КАРАЗІНА**

II МЕДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

ЗАТВЕРДЖУЮ

**Декан II медичного факультету
Олександр КОЗЛОВ**

ПРОГРАМА

**циклу вторинної лікарської спеціалізації
за спеціальністю «Пародонтологія»**

**(для лікарів, які закінчили інтернатуру (цикл спеціалізації) за
однією із стоматологічних спеціальностей)**

Програма циклу вторинної лікарської спеціалізації за спеціальністю «Пародонтологія» для лікарів, які закінчили інтернатуру (цикл спеціалізації) за однією із стоматологічних спеціальностей. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.
22 червня 2026 року. – 25 стор.

Керівник програми:

НІКОНОВ Андрій Юрійович, доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри стоматології II медичного факультету.

Розробники програми:

КОЛЬБА Олександра Орестівна, кандидат медичних наук, доцент, доцент ЗВО кафедри стоматології II медичного факультету.

Програму циклу вторинної лікарської спеціалізації за спеціальністю «Пародонтологія» для лікарів, які закінчили інтернатуру (цикл спеціалізації) за однією із стоматологічних спеціальностей, розглянуто та затверджено на засіданні методичної комісії II медичного факультету, протокол № 11 від 15.06.2026 р.

Програму циклу вторинної лікарської спеціалізації за спеціальністю «Пародонтологія» для лікарів, які закінчили інтернатуру (цикл спеціалізації) за однією із стоматологічних спеціальностей, розглянуто та затверджено на засіданні Вченої ради II медичного факультету, протокол № 12 від 17.06.2026 р.

Програму циклу вторинної лікарської спеціалізації за спеціальністю «Пародонтологія» для лікарів, які закінчили інтернатуру (цикл спеціалізації) за однією із стоматологічних спеціальностей, розглянуто та затверджено на засіданні Вченої ради Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, протокол № ... від 26.06.2026 р.

Термін дії програми циклу вторинної лікарської спеціалізації за спеціальністю «Пародонтологія» для лікарів, які закінчили інтернатуру (цикл спеціалізації) за однією із стоматологічних спеціальностей, – **5 років** з моменту затвердження Вченою радою Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

ПЕРЕДМОВА

Безперервний професійний розвиток працівників сфери охорони здоров'я (далі – **безперервний професійний розвиток, БПР**) – безперервний процес навчання та вдосконалення професійних компетентностей працівників сфери охорони здоров'я, що дає їм змогу підтримувати або підвищувати рівень професійної діяльності відповідно до потреб сфери охорони здоров'я.

Працівники сфери охорони здоров'я зобов'язані здійснювати БПР після:

- ✓ отримання документа про вищу освіту за спеціальностями 221 «Стоматологія», 222 «Медицина», 224 «Технології медичної діагностики та лікування», 225 «Медична психологія», 228 «Педіатрія» галузі знань 22 «Охорона здоров'я» та сертифікату лікаря-спеціаліста;
- ✓ отримання документу про вищу освіту за спеціальностями 223 «Медсестринство», 224 «Технології медичної діагностики та лікування», 227 «Терапія та реабілітація», 229 «Громадське здоров'я» галузі знань 22 «Охорона здоров'я»;
- ✓ отримання документу про вищу освіту за спеціальністю 226 «Фармація, промислова фармація» галузі знань 22 «Охорона здоров'я» та сертифікату фармацевта / провізора-спеціаліста;
- ✓ отримання документа про вищу освіту, проходження післядипломної спеціалізації та отримання сертифікату спеціаліста за спеціальностями згідно з номенклатурою спеціальностей, затвердженою Міністерством охорони здоров'я України (далі – МОЗ);
- ✓ отримання документу про вищу освіту за спеціальностями згідно з номенклатурою спеціальностей, затвердженою МОЗ;
- ✓ отримання документа про фахову передвищу освіту за спеціальностями 221 «Стоматологія», 222 «Медицина», 223 «Медсестринство», 224 «Технології медичної діагностики та лікування», 226 «Фармація, промислова фармація» галузі знань 22 «Охорона здоров'я».

Провайдером заходів БПР є **Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна** (далі – Університет), а безпосередню координацію роботи у сфері післядипломної медичної освіти та БПР працівників сфери охорони здоров'я на II медичному факультеті здійснює **Центр післядипломної медичної освіти** (далі – ЦПМО), який керується у своїй діяльності наступними **нормативно-правовими актами**:

- ✓ [Положення про систему безперервного професійного розвитку працівників сфери охорони здоров'я](#), затверджене постановою Кабінету міністрів України «Про затвердження Положення про систему безперервного професійного розвитку працівників сфери охорони здоров'я» від 14.07.2021 р. № 725;
- ✓ [Порядок проведення атестації працівників сфери охорони здоров'я](#), затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України від 16.04.2025 р. № 650;
- ✓ [Перелік циклів спеціалізації та тематичного удосконалення за лікарськими та фармацевтичними \(провізорськими\) спеціальностями](#), затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Переліку циклів спеціалізації та тематичного удосконалення за лікарськими та фармацевтичними (провізорськими) спеціальностями» від 25.07.2023 р. № 1347;
- ✓ [Перелік циклів спеціалізації та тематичного удосконалення за спеціальностями професіоналів у галузі охорони здоров'я у закладах охорони здоров'я та професіоналів з вищою немедичною освітою](#), затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України від 23.01.2024 р. № 112;
- ✓ [Порядком проведення атестації лікарів](#), затвердженим наказом Міністерства охорони здоров'я України від 18.08.2021 р. № 1752 та зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 13.10.2021 р. за № 1338/36960;

- ✓ [Технічного регламенту роботи системи](#), затвердженого наказом Державної організації «Центр тестування професійної компетентності фахівців з вищою освітою напрямів підготовки «Медицина» і «Фармація» при Міністерстві охорони здоров'я України» від 08.06.2022 р. № 01-03/14 та погодженого листом Міністерства охорони здоров'я України від 07.06.2022 р. № 22-04/12786/2-22;
- ✓ [Випуску 78 «Охорона здоров'я» Довідника кваліфікаційних характеристик професій](#), затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 29.03.2002 р. № 117, та вимог [професійних стандартів](#) працівників сфери охорони здоров'я (за наявності);
- ✓ низкою інших нормативно-правових документів ([Закон України про освіту](#); [Закон України про вищу освіту](#); [Закон України про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення](#); [Основи законодавства України про охорону здоров'я](#); [Закон України про систему громадського здоров'я](#); Порядок підготовки та підвищення кваліфікації осіб, які зобов'язані надавати домедичну допомогу, затверджений [постановою Кабінету міністрів України від 21.11.2012 р. № 1115](#); Положення про навчально-тренувальний відділ (центр) підготовки з надання медичної допомоги в екстремальних ситуаціях, затверджене [наказом Міністерства охорони здоров'я України від 02.03.2009 р. № 132](#); Стратегія людського розвитку, затверджена [Указом Президента України від 02.06.2021 р. № 225/2021](#) тощо);
- ✓ План освітніх заходів у сфері післядипломної медичної освіти та безперервного професійного розвитку працівників сфери охорони здоров'я, Статут, Положення про організацію освітнього процесу, Перелік платних освітніх та інших послуг, Стратегія розвитку, Правила внутрішнього розпорядку та інших регламентуючих документів Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Цикли вторинної лікарської спеціалізації / стажування проводяться з метою присвоєння / підтвердження звання лікаря-спеціаліста за результатами атестації слухачів освітнього заходу на визначення рівня знань та практичних навичок. **Присвоєння звання лікаря-спеціаліста** відповідної лікарської спеціальності проводиться слухачу циклу спеціалізації, який вперше отримує цю спеціальність. **Підтвердження звання лікаря-спеціаліста** проводиться для лікарів, які вже мають цю лікарську спеціальність, але не працювали за нею більше 3-х років поспіль або з перервами. Цикли вторинної лікарської спеціалізації проводяться для відновлення права на професійну діяльність працівників сфери охорони здоров'я, які **своєчасно не пройшли атестацію або яким відмовлено в атестації** на присвоєння чи підтвердження професійної кваліфікації / рівня професійної кваліфікації за відповідною спеціальністю.

Лікарі, які своєчасно не пройшли атестацію на кваліфікаційну категорію, або яким відмовлено в атестації на присвоєння або підтвердження кваліфікаційної категорії, не можуть займатися лікарською діяльністю за цією спеціальністю без попереднього проходження **стажування**. Процедури направлення, зарахування, навчання та атестації лікарів, які проходять стажування, регламентовано Порядком проведення атестації лікарів, затвердженим наказом Міністерства охорони здоров'я України від 18.08.2021 р. № 1752 та зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 13.10.2021 р. за № 1338/36960.

Зарахування на цикли вторинної лікарської спеціалізації та стажування проводиться наказом по університету на підставі заяви особи, яка бажає навчатися на циклі спеціалізації / стажуванні. До зарахування особи, які бажають зарахуватися на цикл, мають надати повний перелік документів, укласти договір про надання платної освітньої послуги, заповнити **електронну особову картку слухача** (створюється фахівцями Центру на платформі Google), яка містить наступні дані:

- ✓ назва циклу;
- ✓ прізвище, власне ім'я, по батькові (за наявності), дату народження слухача;
- ✓ найменування закладу вищої освіти, рік його закінчення, спеціальність;

- ✓ відомості про диплом, дата та номер диплому, дата видачі;
- ✓ посада та місце працевлаштування, населений пункт, область;
- ✓ науковий ступінь, вчене звання (за наявності).

Тривалість циклів вторинної лікарської спеціалізації регламентується [Переліком циклів спеціалізації та тематичного удосконалення за лікарськими та фармацевтичними \(провізорськими\) спеціальностями](#), затвердженим наказом Міністерства охорони здоров'я України від 25.07.2023 р. № 1347. Для вступників на цикли вторинної лікарської спеціалізації, яким заплановано присвоєння звання лікаря-спеціаліста, для деяких циклів спеціалізації діють обмеження у розрізі наявної на час зарахування лікарської спеціальності, а для кожного циклу вторинної лікарської спеціалізації вище згаданим наказом регламентований можливий **контингент вступників**. **Тривалість стажування** встановлюється рішенням комісії з тестування, яке проводиться не пізніше ніж за 14 днів до початку стажування, при закладі вищої освіти та становить від 1 до 6 місяців.

Навчання на циклах вторинної лікарської спеціалізації / стажування проводиться **в очній, дистанційній та/або змішаній формі** за умови забезпечення опанування слухачами повного переліку теоретичних знань та практичних навичок, передбачених програмою, та передбачає теоретичну підготовку та відпрацювання практичних навичок.

Атестацію на визначення рівня знань та практичних навичок проводить **атестаційна комісія** у складі з трьох досвідчених науково-педагогічних працівників відповідної Каразінської школи післядипломної медичної освіти. **Склад комісії** затверджується на початку циклу наказом по університету. За результатами атестації лікар отримує **сертифікат**, форма якого затверджена додатком 2 до [Порядку проведення атестації працівників сфери охорони здоров'я](#), затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 16.04.2025 р. № 650.

За проходження циклів спеціалізації / стажування слухачам **нараховується 30 балів БПР за 1 місяць** навчання, але не більше мінімальної кількості балів, яка має бути підтверджена за річний період.

Не менше ніж за 5 днів до засідання атестаційної комісії слухач циклу вторинної лікарської спеціалізації / стажування подає комісії **наступні документи**:

- ✓ заява;
- ✓ атестаційний листок за формою, встановленою додатком 3 до [Порядку проведення атестації працівників сфери охорони здоров'я](#), затвердженому наказом Міністерства охорони здоров'я України від 16.04.2025 р. № 650;
- ✓ копії диплому, сертифікату (-ів) лікаря-спеціаліста, свідоцтва (-в) про присвоєння кваліфікаційної категорії.

Рішенням атестаційної комісії у разі достатнього рівню володіння теоретичними знаннями та практичними навичками за спеціальністю циклу / стажування лікарю **присвоюється або підтверджується** звання лікаря-спеціаліста. У разі недостатнього рівню підготовки, наявності такого рівню володіння сучасними методами профілактики, діагностики, лікування і реабілітації, що може призвести до погіршення стану пацієнта або його смерті, рішенням комісії лікарю **відмовляють у присвоєнні / підтвердженні** звання лікаря-спеціаліста (в такому разі у відповідь на запит лікар отримує довідку про те, що прослухав цикл спеціалізації / стажування, але не був атестований). **Протокол атестації** затверджується наказом по університету в 10-денний термін.

Цикли спеціалізації для професіоналів у галузі охорони здоров'я та для професіоналів з вищою немедичною освітою, які працюють в системі охорони здоров'я,

проводяться з метою **присвоєння або підтвердження звання спеціаліста**. Процедура провадження циклів регламентується [Порядком проведення атестації працівників сфери охорони здоров'я](#), затвердженому наказом Міністерства охорони здоров'я України від 16.04.2025 р. № 650, а перелік спеціальностей професіоналів з вищою немедичною освітою, які працюють в сфері охорони здоров'я, тривалість циклів спеціалізації та вимоги до контингенту слухачів встановлюються [Переліком циклів спеціалізації та тематичного удосконалення за спеціальностями професіоналів у галузі охорони здоров'я у закладах охорони здоров'я та професіоналів з вищою немедичною освітою](#), затвердженим наказом Міністерства охорони здоров'я України від 23.01.2024 р. № 112.

Зарахування на цикли спеціалізації / стажування проводиться наказом по університету. До зарахування **особи, які бажають зарахуватися на цикл / стажування, мають надати** повний перелік документів, укласти договір про надання платної освітньої послуги, заповнити **електронну особову картку слухача** (створюється фахівцями Центру на платформі Google), яка містить наступні дані:

- ✓ назва циклу;
- ✓ прізвище, власне ім'я, по батькові (за наявності), дату народження слухача;
- ✓ найменування закладу вищої освіти, рік його закінчення, спеціальність;
- ✓ відомості про диплом, дата та номер диплому, дата видачі;
- ✓ посада та місце працевлаштування, населений пункт, область;
- ✓ науковий ступінь, вчене звання (за наявності).

Навчання на циклах спеціалізації / стажуванні проводиться **в очній, дистанційній та/або змішаній формі** за умови забезпечення опанування слухачами повного переліку теоретичних знань та практичних навичок, передбачених програмою циклу / стажування, та передбачає теоретичну підготовку та відпрацювання практичних навичок.

Атестацію на визначення рівня знань та практичних навичок проводить **атестаційна комісія** у складі з трьох досвідчених науково-педагогічних працівників відповідної Каразінської школи післядипломної медичної освіти. **Склад комісії** затверджується на початку циклу / стажування наказом по університету. За результатами атестації слухач отримує **сертифікат**, форма якого затверджена додатком 2 до [Порядку проведення атестації працівників сфери охорони здоров'я](#), затвердженому наказом Міністерства охорони здоров'я України від 16.04.2025 р. № 650.

За проходження циклів спеціалізації / стажування слухачам **нараховується 30 балів БПР за 1 місяць** навчання, але не більше мінімальної кількості балів, яка має бути підтверджена за річний період.

Не менше ніж за 5 днів до засідання атестаційної комісії слухач циклу спеціалізації / стажування подає комісії **наступні документи**:

- ✓ заява;
- ✓ атестаційний листок за формою, встановленою додатком 3 до [Порядку проведення атестації працівників сфери охорони здоров'я](#), затвердженому наказом Міністерства охорони здоров'я України від 16.04.2025 р. № 650;
- ✓ копія диплому.

Рішенням атестаційної комісії у разі достатнього рівню володіння теоретичними знаннями та практичними навичками за спеціальністю циклу / стажування слухачу **присвоюється або підтверджується** звання спеціаліста. У разі недостатнього рівню підготовки, рішенням комісії лікарю **відмовляють у присвоєнні / підтвердженні** звання спеціаліста (в такому разі у відповідь на запит слухач отримує довідку про те, що прослухав цикл

спеціалізації / стажування, але не був атестований). **Протокол атестації** затверджується наказом по університету в 10-денний термін.

Програми циклів спеціалізації / стажування повинні відповідати принципам доказової медицини, галузевим стандартам у сфері охорони здоров'я та вимогам до кваліфікаційних характеристик працівників охорони здоров'я. Програма включає:

- ✓ опис цільової аудиторії;
- ✓ мету заходу;
- ✓ перелік компетентностей, що набуваються або вдосконалюються;
- ✓ опис структури заходу та загальний обсяг навчального навантаження;
- ✓ форми і методи організації та проведення заходу;
- ✓ матеріально-технічне забезпечення заходу;
- ✓ форми підсумкового контролю.

Програми розробляються кафедрами ІІ медичного факультету та/або Каразінськими школами післядипломної освіти та затверджуються на період дії програми у встановленому порядку.

Обсяг навчальної роботи для циклів спеціалізації встановлюється із розрахунку 6 академічних годин на день аудиторної роботи (66,7%) та 3 академічних години на день самостійної роботи (33,3%), що при 5-денному навчальному тижні складає (5 днів на тиждень по 6 годин – 30 годин; 4 тижні в місяці по 30 годин – 120 годин на місяць):

Тривалість заходу	Академічні години			Кількість кредитів ECTS
	Аудиторні	Самостійна робота	Загалом	
1 місяць	120	60	180	6,0
2 місяці	240	120	360	12,0
3 місяці	360	180	540	18,0
4 місяці	480	240	720	24,0
5 місяців	600	300	900	30,0
6 місяців	720	360	1080	36,0
9 місяців	1080	540	1620	54,0

Навчальна робота під час циклів спеціалізації / стажування реалізується Каразінськими школами післядипломної медичної освіти у вигляді наступних **форм навчальної діяльності**:

- ✓ **лекційні заняття** є основною формою проведення навчальних занять, призначених для засвоєння теоретичного матеріалу;
- ✓ **практичні заняття** є формою навчального заняття, при якій викладач організує детальний розгляд здобувачами освіти окремих теоретичних положень та формує вміння і навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання відповідно сформульованих завдань з використанням симуляційних технологій навчання, технологій «віртуальний пацієнт» та роботи в умовах, максимально наближених до реальної клінічної практики, включаючи проведення вхідного контролю знань, вмінь та навичок, постановку загальної проблеми викладачем та її обговорення за участю здобувачів освіти, розв'язування завдань з їх обговоренням, розв'язування контрольних завдань, їх перевірку, оцінювання;
- ✓ **семінарські заняття** є формою навчального заняття, при якій викладач організує дискусію навколо попередньо визначених тем, до котрих здобувачі освіти готують тези виступів на підставі індивідуально виконаних завдань (рефератів), а викладач оцінює підготовлені виступи, активність у дискусії, вміння формулювати і відстоювати свою позицію тощо;
- ✓ **тренінг** – активна, групова форма навчання, спрямована на розвиток певних навичок, знань, умінь та компетенцій, який відрізняється від традиційних методів навчання, таких як лекції, орієнтацією на практичну діяльність, взаємодію учасників та рефлексію. В ході тренінгу слухачі в невеликих групах активно долучаються до процесу навчання, основна увага

приділяється обміну досвідом, взаємонавчанню, розвитку конкретних навичок з використанням інтерактивних методів навчання (рольові ігри, дискусії, дебати, мозкові штурми, робота в групах тощо) на тлі зворотного зв'язку від викладача заходу;

- ✓ **дискусії** – це діалоговий процес обміну думками, аргументами та позиціями з певної проблеми, що сприяє активізації пізнавальної діяльності, розвитку критичного мислення, навичок аргументації та співпраці між учасниками. Цей метод допомагає поглибити знання, виявити різні точки зору, навчитися слухати співрозмовника та відстоювати власну думку в атмосфері довіри та взаємоповаги;
- ✓ **дебати** – це інтерактивна технологія, в якій команди слухачів аргументовано доводять свою позицію (тезу) та опонують аргументам суперників, а не безпосередньо один одному; це комплексна діяльність, яка сприяє розвитку критичного мислення, логічного мислення, навичок аргументації та ораторського мистецтва, а також формує громадянські якості, відповідальність та вміння працювати в команді;
- ✓ **симуляція** – метод навчання, що передбачає створення штучного середовища, яке імітує реальні умови з метою набуття слухачами практичних навичок та знань шляхом взаємодії з цим середовищем. Симуляції можуть бути різних видів, включаючи комп'ютерні симуляції (віртуальний пацієнт, симулятор клініки та інше програмне забезпечення), ситуатійне навчання (розробка сценаріїв та ситуацій, які вимагають прийняття слухачами рішень та дій, що імітують реальні умови) та навчання на основі сценаріїв (взаємодія з стандартизованими пацієнтами, симуляторами або обладнанням з метою виконання завдань, які імітують реальну професійну діяльність);
- ✓ **самостійна робота** є одним з основних засобів оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять, при цьому навчальний час, відведений для самостійної роботи, становить не менше 1/3 та не більше 2/3 загального обсягу навчального часу (вагомим компонентом підготовки лікаря-інтерна є самостійна позааудиторна робота, яка включає в тому числі роботу з періодичною науковою літературою, світовими базами медичних знань (сайти WHO, PubMed, ResearchGate та ін.), актуальними редакціями міжнародних та національних протоколів та стандартів надання медико-профілактичної допомоги тощо).

Методами організації та проведення циклів спеціалізації / стажування є:

- ✓ **метод прямих інструкцій** (direct instruction, **пояснювально-ілюстративний метод**) – структурований педагогічний підхід, в якому викладач чітко і ясно викладає матеріал, надаючи чіткі вказівки та отримує зворотній зв'язок. Цей метод передбачає систематичний підхід до навчання, де викладач керує процесом, а слухачі активно засвоюють теоретичні знання та опановують практичні навички через повторення та практику;
- ✓ **метод спроб і помилок** – форма навчання, заснована на багаторазовому повторенні дій з метою знаходження правильного рішення, при цьому слухач під наглядом і контролем викладача повторює спроби, помиляється та на основі аналізу помилок коригує свої дії, поки не досягне бажаного результату;
- ✓ **метод навчання через спостереження (навчання шляхом імітації)** – процес засвоєння теоретичного матеріалу та оволодіння практичними навичками слухачами за допомогою спостереження за викладачем та / або іншими слухачами, забезпечуючи при цьому додатковий розвиток когнітивних та соціальних якостей слухачів, та подальшим відтворенням слухачами продемонстрованих знань чи навичок;
- ✓ **ситуаційний аналіз (кейс-метод)** – інтерактивна техніка навчання, яка базується на аналізі конкретних, часто реальних, ситуацій для розвитку у слухачів навичок вирішення проблем, аналітичного мислення та прийняття рішень. Слухачі активно включаються у процес дослідження кейсу, аналізують ситуацію, виявляють проблеми, пропонують та оцінюють різні рішення;

- ✓ **лабораторний метод** – практичний метод навчання, який передбачає виконання слухачами певних завдань, дослідів або експериментів у спеціально обладнаній лабораторії з метою глибинного засвоєння теоретичного матеріалу та формування практичних навичок;
- ✓ **аналітичний метод** – процес розкладання цілого (складного) на частини (прості) для більш глибокого вивчення та розуміння кожної складової теми заходу. Метод передбачає аналіз окремих елементів, їх властивостей та взаємозв'язків із подальшим синтезом отриманих знань для цілісного сприйняття явища або поняття. Детальний аналіз частин теми заходу дозволяє слухачам виявляти взаємозалежності між простими фрагментами та формувати розуміння їх ролі у цілому;
- ✓ **синтетичний метод** – процес об'єднання невеликих фрагментів теми заходу або етапі виконання практичної навички в єдине ціле з метою формування узагальненого розуміння об'єкту вивчення та оволодіння практичною навичкою; метод часто використовується разом з аналітичним;
- ✓ **тренувальний метод** – система застосування практичних навичок шляхом цілеспрямованого, багаторазового повторення певних дій з метою досягнення автоматизації рухів або інших навчальних цілей. Тренувальні методи можуть включати вправи, імітацію, кругове тренування та інші форми, що спрямовані формування навички, удосконалення техніки та швидкості виконання тощо;
- ✓ **проблемний метод** – метод навчання, який передбачає створення умов для активної самостійної або частково самостійної пізнавальної діяльності слухачів шляхом розв'язання проблемних ситуацій. Замість прямої передачі знань, викладач створює проблемні ситуації, а слухачі самостійно або за допомогою викладача шукають шляхи їх вирішення, що сприяє глибшому розумінню матеріалу та розвитку фахового мислення;
- ✓ **евристичний метод** використовується з метою поступового наближення слухачів до самостійного вирішення пізнавальних проблем, при цьому викладач розчленовує проблемне завдання на підпроблеми, а слухачі здійснюють окремі кроки пошуку їх вирішення;
- ✓ **інші методи організації та проведення заходу.**

В програмі циклу спеціалізації / стажування обов'язково планується **поточне та підсумкове оцінювання** рівню підготовки слухачів. **Поточне оцінювання** проводиться викладачами на практичних та семінарських заняттях за результатами вивчення кожної теми. Результати оцінювання вносять в журнал реєстрації результатів навчання (журнал ведеться викладачами освітнього заходу). **Підсумкове оцінювання** проводиться для слухачів, які повністю виконали навчальний план підготовки та програму циклу / стажування у вигляді **атестації на визначення рівня знань та вмінь** з присвоєнням звання лікаря-спеціаліста / спеціаліста. Атестація на визначення рівня знань та вмінь слухачів циклів спеціалізації / стажування проводиться у вигляді **іспиту з оволодіння практичними навичками** (виконання щонайменше трьох пакетів практичних завдань та ситуаційних задач із залученням симуляційного обладнання, стандартизованих пацієнтів тощо) та **співбесіди із спеціальності** (білети з трьома теоретичними питаннями відповідно до програми підготовки). Результати атестації оформлюються у вигляді **відомостей**, на підставі яких фахівець Центру формує **протоколи засідання атестаційної комісії**.

В програмах циклів спеціалізації / стажування обов'язково визначається **цільова аудиторія**, яка визначається контингентом слухачів з [наказу Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Переліку циклів спеціалізації та тематичного удосконалення за лікарськими та фармацевтичними \(провізорськими\) спеціальностями»](#) від 25.07.2023 р. № 1347 для лікарів та [Переліком циклів спеціалізації та тематичного удосконалення за спеціальностями професіоналів у галузі охорони здоров'я у закладах охорони здоров'я та професіоналів з вищою немедичною освітою](#), затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України від 23.01.2024 р. № 112 для професіоналів у галузі охорони здоров'я / професіоналів з вищою немедичною освітою, які працюють в сфері охорони здоров'я.

Порядок реєстрації слухачів на цикли спеціалізації / стажування описаний у відповідних документах, оприлюднених на сайті ІІ медичного факультету.

АНОТАЦІЯ

Програма циклу вторинної лікарської спеціалізації за спеціальністю «Пародонтологія» для лікарів, які закінчили інтернатуру (цикл спеціалізації) за однією із стоматологічних спеціальностей, є важливим напрямом у стоматології, що спрямований на дослідження, діагностику та корекцію запальних та дистрофічних процесів у тканинах пародонту та їх аномалій, що негативно впливають на функціональний стан та естетику зубощелепної системи. Актуальність пародонтології обумовлена зростанням поширеності проблем у тканинах пародонту серед населення, що має важливі клінічні та соціальні наслідки. Підготовка кваліфікованих лікарів-пародонтологів є невід'ємною частиною сучасної медичної практики, оскільки попит на пародонтологічні послуги з кожним роком збільшується.

У рамках даного циклу спеціалізації слухачі опановуватимуть широкий спектр теоретичних знань та практичних навичок, зокрема, діагностичні методики, протоколи лікування захворювань пародонту різного ступеня складності, а також використання сучасних терапевтичних та хірургічних методик. Особлива увага приділяється вивченню методів консервативного, хірургічного лікування та планування при допомозі програмного забезпечення.

Методики навчання базуються на використанні сучасних освітніх технологій, включаючи симуляційні тренінги на віртуальних пацієнтах, аналіз реальних клінічних випадків, відеолекції, клінічні розбори та роботу з симуляційними комплексами, що дозволяє максимально ефективно закріплювати практичні навички. Програма також передбачає активне використання сучасних методів цифрової діагностики та 3D-планування.

Отримані знання та навички забезпечують випускників спеціалізації готовністю до самостійної роботи в клінічній практиці, що включає діагностику та лікування захворювань тканин пародонту та, управління комплексним пародонтологічним лікуванням пацієнтів, а також впровадження інноваційних технологій у сферу пародонтології.

ОПИС ПРОГРАМИ

Загальна інформація	
Офіційна назва програми	Програма циклу вторинної лікарської спеціалізації за спеціальністю «Пародонтологія» для лікарів стоматологів, які закінчили інтернатуру (цикл спеціалізації) за однією із стоматологічних спеціальностей
Структурний підрозділ	ІІ медичний факультет, Центр післядипломної медичної освіти, кафедра стоматології
Обсяг програми	6-місячний захід: аудиторна робота – 720 академічних годин; самостійна робота – 360 академічних годин; загалом – 1080 академічних годин, 36,0 кредитів ECTS
Мова викладання	Українська
Передумови навчання	Надання особою регламентованого переліку документів для реєстрації на освітній захід, укладання договору про надання освітньої послуги, відповідність рівню освіти та спеціальності цільовій аудиторії заходу, наявність первинної або вторинної лікарської спеціалізації відповідно до вимог до контингенту слухачів, встановленим Переліком циклів спеціалізації та

	тематичного удосконалення за лікарськими та фармацевтичними (провізорськими) спеціальностями, затвердженими наказом Міністерства охорони здоров'я України від 25.07.2023 р. № 1347 чи Переліком циклів спеціалізації та тематичного удосконалення за спеціальностями професіоналів у галузі охорони здоров'я у закладах охорони здоров'я та професіоналів з вищою немедичною освітою, затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України від 23.01.2024 р. № 112	
Мінімальна та максимальна кількість слухачів в групі	8-15 слухачів	
Форми навчання	Інституційна очна (денна або вечірня) форма навчання з обов'язковою особистою присутністю слухачів на місці проведення заходу; дистанційна з участю слухачів в режимі реального часу; змішана форма навчання (очна та дистанційна)	
Оцінка результатів навчання	Поточний контроль результатів навчання; атестація на визначення рівню знань та вмінь за результатами співбесіди за спеціальністю та іспиту з оволодіння практичними навичками з присвоєнням / підтвердженням звання лікаря-спеціаліста або спеціаліста	
Інтернет-адреса місця постійного розміщення програми	Офіційний веб-сайт ІІ медичного факультету	
Мета програми		
Підвищення рівню фахової компетентності, теоретичної підготовки та оволодіння практичними навичками слухачами освітнього заходу з метою набуття ними кваліфікації спеціаліста за спеціальністю освітнього заходу з виконанням вимог до кваліфікаційних характеристик відповідної професії відповідно до Довідника кваліфікаційних характеристик професій. Випуск 78. Охорона здоров'я, затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 29.03.2022 р. № 117 та відповідно до вимог професійних стандартів (у разі наявності)		
Загальні компетентності (ЗК), що вдосконалюються та/або набуваються:		
ЗК1	Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу	
ЗК2	Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями	
ЗК3	Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях	
ЗК4	Знання та розуміння предметної галузі та розуміння професійної діяльності	
ЗК5	Здатність до адаптації та дії в новій ситуації	
ЗК6	Здатність приймати обґрунтовані рішення	
ЗК7	Здатність працювати в команді	
ЗК8	Здатність до міжособистісної взаємодії	
ЗК9	Здатність спілкуватись іноземною мовою	
ЗК10	Здатність використовувати інформаційні і комунікаційні технології	
ЗК11	Здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел	

ЗК12	Визначеність і наполегливість щодо поставлених завдань і взятих обов'язків
ЗК13	Усвідомлення рівних можливостей та гендерних проблем
ЗК14	Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні
ЗК15	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя
Фахові компетентності (ФК), що вдосконалюються та/або набуваються:	
ФК1	Здатність збирати медичну інформацію про пацієнта і аналізувати клінічні дані
ФК2	Здатність до визначення необхідного переліку лабораторних та інструментальних досліджень та оцінки їх результатів
ФК3	Здатність до встановлення попереднього та клінічного діагнозу захворювання
ФК4	Здатність до визначення необхідного режиму праці та відпочинку при лікуванні та профілактиці захворювань
ФК5	Здатність до визначення характеру харчування при лікуванні та профілактиці захворювань
ФК6	Здатність до визначення принципів та характеру лікування та профілактики захворювань
ФК7	Здатність до діагностування невідкладних станів
ФК8	Здатність до визначення тактики та надання екстреної медичної допомоги
ФК9	Здатність до проведення лікувально-евакуаційних заходів
ФК10	Здатність до виконання медичних маніпуляцій
ФК11	Здатність розв'язувати медичні проблеми у нових або незнайомих середовищах за наявності неповної або обмеженої інформації з урахуванням аспектів соціальної та етичної відповідальності
ФК13	Здатність до проведення санітарно-гігієнічних та профілактичних заходів
ФК16	Здатність до ведення медичної документації, в тому числі електронних форм
ФК17	Здатність до оцінювання впливу навколишнього середовища, соціально-економічних та біологічних детермінант на стан здоров'я індивідуума, сім'ї, популяції
ФК18	Здатність до проведення аналізу діяльності лікаря, підрозділу, закладу охорони здоров'я, забезпечення якості медичної допомоги і підвищення ефективності використання медичних ресурсів
ФК19	Здатність до організації та інтеграції надання медичної допомоги населенню та проведення маркетингу медичних послуг

ФК20	Здатність до проведення епідеміологічних та медико-статистичних досліджень здоров'я населення; обробки соціальної, економічної та медичної інформації
ФК21	Зрозуміло і неоднозначно доносити власні знання, висновки та аргументацію з проблем охорони здоров'я та дотичних питань до фахівців і нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються
ФК22	Здатність управляти робочими процесами у сфері охорони здоров'я, які є складними, непередбачуваними та потребують нових стратегічних підходів
ФК23	Здатність розробляти і реалізовувати наукові та прикладні проекти у сфері охорони здоров'я
ФК24	Дотримання етичних принципів при роботі з пацієнтами, лабораторними тваринами
ФК25	Дотримання професійної та академічної доброчесності, нести відповідальність за достовірність отриманих наукових результатів
ФК26	Здатність здійснювати наукову та/або науково-педагогічну діяльність у сфері охорони здоров'я
Результати навчання (РН):	
РН1	Мати ґрунтовні знання із структури професійної діяльності. Вміти здійснювати професійну діяльність, що потребує оновлення та інтеграції знань. Нести відповідальність за професійний розвиток, здатність до подальшого професійного навчання з високим рівнем автономності
РН2	Розуміння та знання фундаментальних і клінічних біомедичних наук, на рівні достатньому для вирішення професійних задач у сфері охорони здоров'я
РН3	Спеціалізовані концептуальні знання, що включають наукові здобутки у сфері охорони здоров'я і є основою для проведення досліджень, критичне осмислення проблем у сфері медицини та дотичних до неї міждисциплінарних проблем
РН4	Виділяти та ідентифікувати провідні клінічні симптоми та синдроми; за стандартними методиками, використовуючи попередні дані анамнезу хворого, дані огляду хворого, знання про людину, її органи та системи, встановлювати попередній клінічний діагноз захворювання
РН5	Збирати скарги, анамнез життя та захворювання, оцінювати психомоторний та фізичний розвиток пацієнта, стан органів та систем організму, на підставі результатів лабораторних та інструментальних досліджень оцінювати інформацію щодо діагнозу, враховуючи вік пацієнта
РН6	Встановлювати остаточний клінічний діагноз шляхом прийняття обґрунтованого рішення та аналізу отриманих суб'єктивних і об'єктивних даних клінічного, додаткового обстеження, проведення диференційної діагностики, дотримуючись відповідних етичних і юридичних норм, під контролем лікаря-керівника в умовах закладу охорони здоров'я
РН7	Призначати та аналізувати додаткові (обов'язкові та за вибором) методи обстеження (лабораторні, функціональні та/або інструментальні), пацієнтів із захворюваннями органів і систем організму для проведення диференційної діагностики захворювань

PH8	Визначити головний клінічний синдром або чим обумовлена тяжкість стану потерпілого/постраждалого шляхом прийняття обґрунтованого рішення та оцінки стану людини за будь-яких обставин (в умовах закладу охорони здоров'я, за його межами) у т.ч. в умовах надзвичайної ситуації та бойових дій, в польових умовах, в умовах нестачі інформації та обмеженого часу
PH9	Визначати характер та принципи лікування хворих (консервативне, оперативне) із захворюваннями, враховуючи вік пацієнта, в умовах закладу охорони здоров'я, за його межами та на етапах медичної евакуації, в т.ч. у польових умовах, на підставі попереднього клінічного діагнозу, дотримуючись відповідних етичних та юридичних норм, шляхом прийняття обґрунтованого рішення за існуючими алгоритмами та стандартними схемами, у разі необхідності розширення стандартної схеми вміння обґрунтувати персоніфіковані рекомендації під контролем лікаря-керівника в умовах лікувальної установи
PH10	Визначати необхідний режим праці, відпочинку та харчування на підставі заключного клінічного діагнозу, дотримуючись відповідних етичних та юридичних норм, шляхом прийняття обґрунтованого рішення за існуючими алгоритмами та стандартними схемами
PH14	Визначати тактику та надавати екстрену медичної допомоги при невідкладних станах в умовах обмеженого часу згідно з існуючими клінічними протоколами та стандартами лікування
PH15	Організовувати надання медичної допомоги та лікувально-евакуаційних заходів населенню та військовослужбовцям в умовах надзвичайних ситуації та бойових дій, в т.ч. у польових умовах
PH16	Формувати раціональні медичні маршрути пацієнтів; організовувати взаємодію з колегами в своєму та інших закладах, організаціях та установах; застосовувати інструменти просування медичних послуг на ринку, на підставі аналізу потреб населення, в умовах функціонування закладу охорони здоров'я, його підрозділу, в конкурентному середовищі
PH17	Виконувати медичні маніпуляції в умовах лікувального закладу, вдома або на виробництві на підставі попереднього клінічного діагнозу та/або показників стану пацієнта шляхом прийняття обґрунтованого рішення, дотримуючись відповідних етичних та юридичних норм
PH21	Відшуковувати необхідну інформацію у професійній літературі та базах даних інших джерелах, аналізувати, оцінювати та застосовувати цю інформацію
PH22	Застосовувати сучасні цифрові технології, спеціалізоване програмне забезпечення, статистичні методи аналізу даних для розв'язання складних задач охорони здоров'я
PH23	Оцінювати вплив навколишнього середовища на стан здоров'я людини для оцінки стану захворюваності населення
PH24	Організовувати необхідний рівень індивідуальної безпеки (власної та осіб, про яких піклується) у разі виникнення типових небезпечних ситуацій в індивідуальному полі діяльності

PH25	Зрозуміло і однозначно доносити власні знання, висновки та аргументацію з проблем охорони здоров'я та дотичних питань до фахівців і нефахівців
PH26	Управляти робочими процесами у сфері охорони здоров'я, які є складними, непередбачуваними та потребують нових стратегічних підходів, організовувати роботу та професійний розвиток персоналу з урахуванням набутих навиків ефективної роботи в команді, позицій лідерства, належної якості, доступності і справедливості, забезпечення надання інтегрованої медичної допомоги
PH27	Вільно спілкуватися державною та англійською мовою, як усно так і письмово для обговорення професійної діяльності, досліджень та проектів
PH28	Приймати ефективні рішення з проблем охорони здоров'я, оцінювати потрібні ресурси, враховувати соціальні, економічні та етичні наслідки
PH29	Планувати, організовувати та проводити заходи зі специфічної профілактики інфекційних захворювань, в тому числі згідно з Національним календарем профілактичних щеплень, як обов'язкових так і рекомендованих. Управляти залишками вакцин, організовувати додаткові вакцинальні кампанії, у т.ч. заходи з імунопрофілактики
Особливості програми	
Цільова аудиторія слухачів	Для лікарів, які закінчили інтернатуру (цикл спеціалізації) за однією із стоматологічних спеціальностей
Документ про успішне виконання програми	Сертифікат лікаря-спеціаліста

НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН

Компоненти програми	Загальна кількість годин	Аудиторна робота		Самостійна робота
		Лекційні заняття	Практичні заняття	
Тема 1. Вступне слово. Брифінг. Особливості спеціальності	4	2	0	2
Тема 2. Чинне законодавство України про охорону здоров'я та нормативно-правові акти, що визначають діяльність органів управління та закладів охорони здоров'я	6	2	2	2
Тема 3. Організація пародонтологічної допомоги населенню. Інфекційний контроль у стоматологічній діяльності. Класифікація та номенклатура хвороб пародонту. Запальні захворювання тканин пародонту (папіліт, гінгівіт, локалізований пародонтит)	70	6	42	22

Тема 4. Захворювання пародонту. Структурна біологія та анатомія пародонту. Мікробіологія та біохімія тканин пародонту. Захисні можливості тканин пародонту. Патогенез пародонтиту	124	10	74	40
Тема 5. Вплив системних станів пацієнта на тканини пародонту. Вплив пародонтальної інфекції на системне здоров'я	56	4	38	14
Тема 6. Діагностика захворювань тканин пародонта	36	4	20	12
Тема 7. Амбулаторне знеболення у пародонтології. Діагностика та допомога при невідкладних станах в умовах клініки	36	4	18	14
Тема 8. Захворювання пародонту: сучасні підходи до лікування, профілактики та реабілітації.	118	4	86	28
Тема 9. Перша фаза лікування захворювань пародонту. Місцева фармакотерапія захворювань тканин пародонту. Інтердентальна гігієна	46	4	20	22
Тема 10. Друга фаза лікування. Корекційне лікування захворювань пародонту. Характеристика хірургічних втручань на тканинах пародонту	64	8	40	16
Тема 11. Сучасні методи пародонтальної хірургії	46	8	20	18
Тема 12. Третя фаза лікування. Підтримуюча терапія та спостереження. Ефективна співпраця лікаря-стоматолога та гігієніста	82	4	56	22
Тема 13. Фізичні методи лікування хворих із патологією пародонта	36	2	20	14
Тема 14. Ортопедичне лікування пацієнтів із хворобами пародонта	60	4	38	18
Тема 15. Ортодонтичне лікування пацієнтів із хворобами пародонта	38	4	20	14
Тема 16. Оральна імплантація. Особливості поєднання інтеграції імплантатів із пародонтальною терапією. Періімплантна анатомія, біологія та функція	36	2	20	14
Тема 17. Ускладнення в стоматологічній імплантології та принципи ведення підтримуючої терапії Лікування періімплантних захворювань	36	2	22	12
Тема 18. Пародонтальне лікування у старечому віці. Психологічні аспекти довготермінових стосунків пародонтолог-пацієнт. Пародонтальне лікування у медично складних пацієнтів. Галітоз	40	4	22	14
Тема 19. Захворювання тканин пародонта у дітей та підлітків Основні принципи профілактики захворювань пародонту у дітей. Особливості гігієни порожнини рота у дітей. Урок гігієни	40	0	18	22
Тема 20. Основи клінічної практики у сфері психічного здоров'я (mhGAP)	96	16	44	36
Тема 21. Іспит з оволодіння практичними навичками	4	2	0	2

Тема 22. Співбесіда зі спеціальності	4	2	0	2
Тема 23. Тестування	1	1	0	0
Тема 24. Оголошення рішення атестаційної комісії. Дебрифінг. Завершення циклу вторинної лікарської спеціалізації	1	1	0	0
ВСЬОГО:	1080	100	620	360
Аудиторне навантаження – 720 академічних годин; самостійна робота слухачів – 360 академічних годин; загальний обсяг програми – 1080 академічних годин (36,0 кредитів ECTS)				

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Тема 1. Вступне слово. Брифінг. Особливості спеціальності. Актуальність тематики освітнього заходу. Кваліфікаційна характеристика професії. Ознайомлення слухачів з програмою, метою, змістом програми. Брифінг.

Тема 2. Чинне законодавство України про охорону здоров'я та нормативно-правові акти, що визначають діяльність органів управління та закладів охорони здоров'я. Чинні нормативно-правові акти, що визначають діяльність лікаря за спеціальністю освітнього заходу. Актуальні редакції постанов Кабінету міністрів України та Міністерства охорони здоров'я України. Основи законодавства про Національну службу здоров'я України. Нормативно-правове регулювання професійної взаємодії кластерів системи охорони здоров'я України.

Тема 3. Організація пародонтологічної допомоги населенню. Медичне право України. Інфекційний контроль у стоматологічній діяльності. Класифікація та номенклатура хвороб пародонту. Запальні захворювання тканин пародонту (папіліт, гінгівіт, локалізований пародонтит) Чинні нормативно-правові акти, що визначають діяльність лікаря за спеціальністю освітнього заходу. Актуальні редакції постанов Кабінету міністрів України та Міністерства охорони здоров'я України. Основи законодавства про Національну службу здоров'я України. Нормативно-правове регулювання професійної взаємодії кластерів системи охорони здоров'я України. Тема висвітлює основні аспекти організації пародонтологічної допомоги населенню та роль пародонтолога в комплексному підході до профілактики і лікування проблем тканин пародонту. Актуальність тематики освітнього заходу. Кваліфікаційна характеристика професії. Ознайомлення слухачів з програмою, метою, змістом сертифікатної освітньої програми. Класифікація захворювань пародонта М.Ф. Данилевського, 1994. Міжнародна класифікація захворювань та станів тканин пародонту та периімплантних тканин (EFP & AAP World Workshop, 2017). Сучасні вітчизняні та європейські (EFP) клінічні протоколи лікування пародонтиту. Порядок імплементації міжнародних клінічних протоколів в системі додипломної та післядипломної підготовки лікарів-пародонтологів. Вивчення етіології та патогенезу захворювань тканин пародонту є ключовим для розуміння факторів, що призводять до їх виникнення. Це включає аналіз генетичних, середовищних, функціональних та інших факторів, що впливають на розвиток патології. Патогенетичні механізми допомагають визначити ефективні підходи до діагностики та лікування, що включає використання профілактичних та лікувальних заходів та протоколів на різних етапах запально-дистрофічних процесів.

Тема 4. Захворювання пародонту. Структурна біологія та анатомія пародонту. Мікробіологія та біохімія тканин пародонту. Захисні можливості тканин пародонту. Патогенез пародонтиту. Анатомо-функціональні особливості тканин пародонту. Анатомо-функціональні особливості периімплантних тканин. Для визначення наявної мікрофлори пародонтальних кишень, її виду, патогенного характеру усім пацієнтам з патологією пародонту

необхідно проводити мікробіологічне дослідження, особливо, з метою визначення чутливості до антибактеріальних препаратів. Тема висвітлює захворювання пародонта (ендо-періо ураження) та роль пародонтолога в комплексному підході до профілактики і лікування захворювань тканин пародонту. Визначає фактори ризику та механізми розвитку пародонтиту і периімплантиту. Висвітлює сучасні уявлення про мікробну біоплівку: стадії розвитку, структура, механізм впливу на тканини пародонта. Механічний та хімічний контроль біоплівки. Гінгівіт: катаральний, некротизуючий, гіпертрофічний, десквамативний. Етіологія, патогенез, клініка, діагностика, лікування. Локалізований пародонтит: етіологія, патогенез, клініка, діагностика, лікування. Медикаментозно-індукована гіперплазія ясен: етіологія, патогенез, клініка, діагностика, тактика лікування. Рецесія ясен: етіологія, патогенез, діагностика, класифікація, методи профілактики та лікування. Діагностика є одним із найважливіших етапів в практиці пародонтолога, оскільки вона забезпечує правильне розуміння патологічного стану тканин пародонту і є основою для складання ефективного плану лікування. Дана тема охоплює сучасні методи діагностики, які використовуються в пародонтології, включаючи клінічне обстеження, аналіз зубних моделей, рентгенологічні дослідження (панорамна рентгенографія, телерентгенографія в боковій та фронтальній проекціях), а також використання новітніх технологій, таких як тривимірна комп'ютерна томографія та цифрові сканери.

Тема 5. Вплив системних станів пацієнта на тканини пародонту. Вплив пародонтальної інфекції на системне здоров'я. Симптомокомплекси генералізованого пародонтиту: симптоматичний гінгівіт, пародонтальні кишень. Клініко-рентгенологічні показники. Симптомокомплекси генералізованого пародонтиту: травматичний синдром, прогресуюча резорбція кістки альвеолярного відростка щелеп. Клініко-рентгенологічні показники. Клініко-рентгенологічні та лабораторні показники генералізованого пародонтиту хронічного та загостреного перебігу, диференційна діагностика. Агресивні форми пародонтиту: ювенільний, швидкопрогресуючий дорослих. Протокол GBT (guided biofilm therapy, EMS, Швейцарія) на етапі ініціальної терапії (гігієнічна фаза) генералізованого пародонтиту. Протокол GBT на етапі підтримуючої терапії генералізованого пародонтиту.

Тема 6. Діагностика захворювань тканин пародонта. Анамнез, огляд хворого. Огляд порожнини рота і тканин пародонта. Оцінка стану ясен; ясенних та пародонтальних кишень - вимірювання глибини, вмісту. Визначення стану зубів, прикусу, травматичної окклюдії. Рухомість зубів. Виявлення місцевих подразнюючих факторів. Сучасні методи рентгендіагностики. Індексна оцінка стану тканин пародонта. Лабораторні методи діагностики: цитологічні, мікробіологічні, біохімічні, імунологічні, патоморфологічні. Комп'ютерна система пародонтального зондування Florida Probe. Фотопротокол — це систематизований процес документування етапів пародонтологічного лікування за допомогою фотографій. Ведення фотопротоколу є важливим як для діагностики, так і для планування пародонтологічного втручання. При захворюваннях пародонта рентгенографія дозволяє визначити стан кісткової тканини альвеолярного відростку щелеп, ступінь атрофії міжальвеолярних перетинок, глибину та конфігурацію кісткових пародонтальних кишень тощо. За допомогою цього методу в місцях, недоступних для безпосереднього огляду легко виявляються місцеві подразники тканин пародонта (зубний камінь, нависаючі краї коронок, проміжних частин мостоподібних протезів тощо).

Тема 7. Амбулаторне знеболення у пародонтології. Діагностика та допомога при невідкладних станах в умовах клініки. У темі розглянуто специфіка аплікаційного знеболення, форми і засоби, місцевого ін'єкційного знеболення (інфільтраційне та провідникове, внутрішньопульпарне, інтралігаментарне, інтракісткове). Сучасні анестетики, їх порівняльна характеристика і механізм дії. Нетрадиційне знеболення у пародонтології. Методи і засоби загального знеболення (інгаляційний, неінгаляційний наркоз). Фізичні методи загального знеболення (електросон, аудіоаналгезія). Невідкладні стани в пародонтології.

Правильна діагностика та своєчасне лікування запобігають ускладненням та покращують естетику й функцію тканин пародонту.

Тема 8. Захворювання пародонту: сучасні підходи до лікування, профілактики та реабілітації. Сучасні вітчизняні та європейські (EFP) клінічні протоколи лікування пародонтиту. Порядок імплементації міжнародних клінічних протоколів в системі додипломної та післядипломної підготовки лікарів-пародонтологів. Фази лікування пародонтиту: системна (діагностична). Аналіз результатів обстеження та складання плану комплексного лікування пародонтиту; етіологічна (гігієнічна). Усунення місцевих пошкоджуючих факторів. SRP – над- та під'ясений скейлінг, вирівнювання поверхні кореня. Кюретаж пародонтальних карманів. Місцева антимікробна та протизапальна терапія; реконструктивна та корегуюча терапія пародонтиту; підтримуюча терапія пародонтиту. Лабораторні методи обстеження пародонтологічних хворих відіграють важливу роль на етапах діагностики захворювання та встановлення супутньої патології. Дослідження клінічного аналізу крові є обов'язковим методом обстеження хворих із захворюваннями тканин пародонту. За допомогою клінічного аналізу крові лікар-стоматолог може виявити ознаки захворювання крові або інших системних соматичних хвороб з проявами пародонтиту, що вимагає подальшого, більш глибокого і ретельнішого обстеження хворого.

Тема 9. Перша фаза лікування захворювань пародонту. Місцева фармакотерапія захворювань тканин пародонту. Інтердентальна гігієна. Тема розкриває роль первинного лікування як важливої складової комплексної терапії захворювань тканин пародонту. Первинне пародонтологічне лікування часто потребує не лише пародонтологічного втручання, але й співпраці з іншими лікарями. Комплексний підхід підвищує ефективність лікування та сприяє досягненню естетичних і функціональних результатів. Навчання методам індивідуального догляду за ротовою порожниною, гігієнічний контроль за їх виконанням та рекомендації з вибору гігієнічних засобів на даному етапі.

Тема 10. Друга фаза лікування. Корекційне лікування захворювань пародонту. Характеристика хірургічних втручань на тканинах пародонту. Розглядаються особливості другого етапу лікування тканин пародонту та різновид його протоколів. Навчання методам індивідуального догляду за ротовою порожниною, гігієнічний контроль за їх виконанням та рекомендації з вибору гігієнічних засобів на даному етапі.

Тема 11. Сучасні методи пародонтальної хірургії. Біологічні основи та етапи виконання сучасних методів нехірургічного лікування захворювань пародонту та периімплантних тканин. Покази до консервативного та хірургічного лікування захворювань пародонту та периімплантних тканин. Сучасні реконструктивні методики пародонтальної хірургії – регенеративні, резективні. Техніка направленої регенерації тканин. Методики мукогінгівальної хірургії. Методи закриття рецесії ясен. Френулотомія, френулектомія, вестибулопластика. Методи дентальної імплантації.

Тема 12. Третя фаза лікування. Підтримуюча терапія та спостереження. Ефективна співпраця лікаря-стоматолога та гігієніста. Тема освітлює особливості та складність третього етапу пародонтологічного лікування. Навчання методам індивідуального догляду за ротовою порожниною, гігієнічний контроль за їх виконанням та рекомендації з вибору гігієнічних засобів на даному етапі.

Тема 13. Фізичні методи лікування хворих із патологією пародонту. Кровоносні судини служать тією патогенетичною ланкою захворювань пародонту, в якій можна виявити найменші його початкові зміни. Ці зміни проявляються в порушенні енергетичних та обмінних

процесів, а також подальшим розвитком облітеративних і склеротичних змін. Для оцінювання стану судин використовують низку функціональних, біохімічних та морфологічних методів.

Тема 14. Ортопедичне лікування пацієнтів із хворобами пародонта. Вибір ортопедичних конструкцій для реабілітації хворих на пародонтит. Показання та особливості ортопедичного лікування хворих на пародонтит. Міждисциплінарна взаємодія. Методи визначення травматичної оклюзії. Усунення травматичної оклюзії. Тимчасове і постійне шинування зубів. Показання, види шин, методика застосування армованих шин. Вибір ортопедичних конструкцій для реабілітації хворих на пародонтит. Показання та особливості ортодонтичного лікування хворих на пародонтит. Фотопротокол — це систематизований процес документування етапів ортодонтичного лікування за допомогою фотографій. Він дозволяє візуально контролювати динаміку лікування, оцінювати зміни у тканинах пародонту. Ведення фотопротоколу є важливим як для діагностики, так і для планування пародонтологічного втручання.

Тема 15. Ортодонтичне лікування пацієнтів із хворобами пародонту. Розглядаються основні параметри, що оцінюються під час діагностики: прикус, оклюзія, положення окремих зубів та щелеп, стан пародонту та функціональні аспекти. Правильна діагностика дозволяє виявити різні типи зубощелепних аномалій, включаючи аномалії положення зубів, дефекти прикусу, аномалії росту щелеп, і є ключовою для визначення пародонтологічних показань до ортодонтичного лікування. Тема підкреслює важливість міждисциплінарного підходу, оскільки часто діагностика потребує участі лікарів із суміжних галузей, таких як хірурги, стоматологи, отоларингологи, для визначення комплексного стану пацієнта та прогнозу лікування.

Тема 16. Оральна імплантація. Особливості поєднання інтеграції імплантатів із пародонтальною терапією. Периімплантна анатомія, біологія та функція. Місцеві та загальні, ендогенні та екзогенні фактори ризику при інтеграції систем імплантів. Роль місцевих подразників тканин пародонту на вибір системи імплантації. Значення судинних порушень та мікроциркуляції тканин пародонту в патогенезі захворювань пародонту при імплантації. Вплив тютюнопаління. Фактори ризику та механізми розвитку ускладнень дентальної імплантації. Особливості ведення пацієнта в безпосередньому післяопераційному періоді після хірургічних втручань на тканинах пародонту (стабілізація рани, стимуляція репаративних процесів, зняття швів та ін.). Основи реабілітації хворого.

Тема 17. Ускладнення в стоматологічній імплантології та принципи ведення підтримуючої терапії Лікування периімплантних захворювань. Периімплантний мукозит: діагностика, клінічні симптоми, лікування. Периімплантит: діагностика, клінічні симптоми, диференційна діагностика. Сучасна концепція лікування периімплантиту: системна фаза, гігієнічна фаза, коригуюча терапія (консервативне та хірургічне лікування), підтримуюча терапія. Гігієнічний догляд за імплантатами. Особливості індивідуальної та професійної гігієни порожнини рота в осіб з дентальними імплантатами. Застосування лазерних технологій при лікуванні периімплантиту. Фотодинамічна терапія.

Тема 18. Пародонтальне лікування у старечому віці. Психологічні аспекти довготермінових стосунків пародонтолог-пацієнт. Пародонтальне лікування у медично складних пацієнтів. Галітоз. Тактика лікування пацієнтів із хворобами пародонту, асоційованими з системною патологією організму, набутими та спадковими станами. Визначення пародонтального прогнозу.

Тема 19. Захворювання тканин пародонту у дітей та підлітків Основні принципи профілактики захворювань пародонту у дітей. Особливості гігієни порожнини рота у дітей. Урок гігієни. Анатомічні та морфологічні особливості будови тканини пародонту у дітей

та підлітків. Класифікація хвороб пародонту у дітей та підлітків. Клінічні прояви та діагностика хвороб пародонту у дітей та підлітків. Ідіопатичні хвороби з прогресуючим лізисом тканин пародонту у дітей та підлітків. Професійну гігієну порожнини рота, як один із основних компонентів профілактики стоматологічних хвороб, слід проводити дітям, підліткам і дорослим суворо індивідуально і через певні проміжки часу. Регулярність проведення професійної гігієни залежить від віку пацієнта, резистентності тканин зубів і пародонта й анатомо-фізіологічних особливостей жувального апарату.

Тема 20. Основи клінічної практики у сфері психічного здоров'я (mhGAP). Вступ до програми mhGAP: цілі, структура. Основні принципи допомоги та клінічної практики. Етапи ведення ПНПР-розладів. Навички ефективної комунікації та принцип забезпечення поваги та гідності пацієнтів з ПНПР-розладами, як одні з основних принципів надання допомоги програми дії з подолання прогалин у сфері психічного здоров'я (mhGAP). Комплексний підхід до ведення пацієнтів з депресією та самоушкоджуючою/суїцидальною поведінкою: оцінка, діагностика та ефективні втручання з використанням пакету інструментів mhGAP. Комплексний підхід до ведення пацієнтів з розладами вживання психоактивних речовин: оцінка, діагностика та ефективні втручання з використанням пакету інструментів mhGAP. Комплексний підхід до ведення пацієнтів з іншими важливими скаргами на стан психічного здоров'я: оцінка, діагностика та ефективні втручання з використанням пакету інструментів mhGAP (медично не пояснювані скарги). Психічне здоров'я в умовах гуманітарних криз: ведення гострої реакції на стрес, горя, ПТСР. Комплексний підхід до ведення пацієнтів з психозом: оцінка, діагностика та ефективні втручання з використанням пакету інструментів mhGAP. Комплексний підхід до ведення пацієнтів з епілепсією: оцінка, діагностика та ефективні втручання з використанням пакету інструментів mhGAP. Комплексний підхід до ведення дитячих та підліткових психічних та поведінкових розладів: оцінка, діагностика та ефективні втручання з використанням пакету інструментів mhGAP. Підтримка та залучення родини. Комплексний підхід до ведення пацієнтів з деменцією: оцінка, діагностика та ефективні втручання з використанням пакету інструментів mhGAP.

Тема 21. Іспит з оволодіння практичними навичками. Визначення рівню оволодіння практичними навичками, передбаченими програмою, атестаційною комісією за результатом виконання слухачами трьох пакетів завдань та / або клінічних кейсів.

Тема 22. Співбесіда зі спеціальності. Визначення рівню теоретичної підготовки слухачів атестаційною комісією за результатами співбесіди за змістом програми за результатом відповідей слухачів на три контрольних запитання з білетів.

Тема 23. Тестування.

Тема 24. Оголошення рішення атестаційної комісії. Дебрифінг. Завершення циклу.

КОНТРОЛЬНІ ЗАХОДИ, МЕТОДИКА ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ

Оцінювання результатів включає поточний контроль знань та вмінь слухачів у межах тематики освітнього заходу, за допомогою якого проводять оцінку рівню оволодіння теоретичним матеріалом та/або практичними навичками під час навчання, та підсумкову атестацію атестаційною комісією, яка включає іспит з оволодіння практичними навичками та співбесіду зі спеціальності. Оцінювання ґрунтується на:

✓ принципах академічної доброчесності;

- ✓ забезпеченні доступності і прозорості критеріїв, правил і процедури оцінювання результатів навчання;
- ✓ забезпеченні дотримання принципів об'єктивного оцінювання та подоланні елементів суб'єктивізму;
- ✓ підвищенні мотивації слухачів до систематичного засвоєння програмного матеріалу та активної роботи впродовж усього періоду навчання, переорієнтації їхніх цілей з отримання позитивної оцінки на формування стійких знань, вмінь та навичок;
- ✓ систематизації знань, їх активному засвоєнні, формуванні навичок застосування отриманих знань в умовах власної клінічної практики;
- ✓ забезпеченні відкритості контролю;
- ✓ розвитку творчого мислення та підвищенні ефективності освітньої діяльності науково-педагогічних працівників.

На початку навчання викладач зобов'язаний надати вичерпну інформацію про види оцінювання, терміни та форми їх проведення, шкали оцінювання, які використовуються, та ознайомити аудиторію з переліками контрольних запитань та програмних практичних навичок, прикладами тестових та клінічних завдань тощо.

Шкала оцінювання результатів тестування під час поточного контролю знань та вмінь слухачів в межах тематики заходу шляхом тестування та/або розв'язання клінічних завдань – **традиційна чотирирівнева** (5 – відмінно, 4 – добре, 3 – задовільно, 2 – незадовільно), при чому рівні мають таке тлумачення:

- ✓ «відмінно» – 95% правильних відповідей та більше;
- ✓ «добре» – 85-94% правильних відповідей;
- ✓ «задовільно» – 75-84% правильних відповідей;
- ✓ «незадовільно» – 74% та менше правильних відповідей.

Вихідний контроль знань та вмінь слухачів в межах тематики заходу (атестація) проводиться у вигляді **іспиту з оволодіння практичними навичками та співбесіди зі спеціальності**, під час яких атестаційна комісія оцінює оволодіння слухачами теоретичної та практичної підготовки та готовність слухачів до самостійної клінічної практики за спеціальністю заходу, при цьому використовується **традиційна, чотирирівнева (5 – відмінно, 4 – добре, 3 – задовільно, 2 – незадовільно) шкала оцінювання**, а при оцінці теоретичної підготовки в ході співбесіди зі спеціальності та іспиту з оволодіння практичними навичками рівні мають таке тлумачення:

- ✓ «відмінно» – слухач володіє теоретичним матеріалом у повному обсязі, ілюструючи відповіді різноманітними прикладами: дає вичерпні, точні та ясні відповіді без будь-яких навідних питань; викладає матеріал без помилок і неточностей; вільно вирішує практичні завдання та досконало володіє практичними навичками та вміннями;
- ✓ «добре» – слухач знає зміст теми та добре його розуміє, відповіді на питання викладає правильно, послідовно та систематично, але вони не є вичерпними без додаткових запитань, вирішує всі практичні завдання, демонструє достатній рівень оволодіння практичними навичками та опанування програмних компетентностей, відчувачи складнощі лише у найважчих випадках;
- ✓ «задовільно» – ставиться слухачу на основі його знань всього змісту заняття та при задовільному рівні його розуміння, при цьому слухач спроможний вирішувати видозмінені (спрощені) завдання за допомогою навідних питань; вирішує завдання та виконує практичні навички, відчувачи складнощі у складних випадках; не спроможний самостійно систематично викласти відповідь, але на прямо поставлені запитання відповідає правильно;
- ✓ «незадовільно» – виставляється у випадках, коли знання і вміння слухача не відповідають вимогам оцінки «задовільно».

За результатами іспиту з оволодіння практичними навичками та співбесіди за спеціальності ставить **узагальнена оцінка** за традиційною чотирирівневою шкалою оцінювання, яка затверджується атестаційною комісією та вноситься у відповідну відомість. На підставі узагальненої оцінки **атестаційна комісія приймає рішення** щодо присвоєння / підтвердження звання лікаря-спеціаліста або спеціаліста чи щодо відмови у присвоєнні / підтвердженні звання лікаря-спеціаліста або спеціаліста за спеціальністю освітнього заходу. Слухачі, яким рішенням атестаційної комісії присвоєне / підтверджене звання лікаря-спеціаліста чи спеціаліста, отримують **сертифікат** встановленого зразка. Слухачі, яким рішенням атестаційної комісії відмовлено у присвоєнні / підтвердженні звання лікаря-спеціаліста чи спеціаліста, а також у випадку невиконання умов договору про надання освітніх послуг, відраховується наказом по університету з видачею відповідної **довідки з зазначенням причини відрахування**. Рішення атестаційної комісії може бути оскаржене у встановленому чинним законодавством порядку.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Навчально-методичне забезпечення програми заходу розробляється профільною кафедрою медичного факультету та формує навчально-методичний комплекс, який включає:

- ✓ завірений у встановленому порядку примірник цієї програми;
- ✓ банк тестових завдань та/або клінічних завдань для поточного контролю знань та вмінь слухачів;
- ✓ перелік контрольних запитань для співбесіди зі спеціальності;
- ✓ перелік практичних навичок та / або клінічних завдань для іспиту з оволодіння практичними навичками;
- ✓ навчально-методичні посібники та іншу літературу (у разі наявності);
- ✓ база даних кейсів стимуляційних задач, результатів інструментальних та лабораторних досліджень.

ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Для забезпечення належної якості навчального процесу місце проведення заходу БПР має бути обладнане:

- ✓ мультимедійним проектором та екраном;
- ✓ персональним комп'ютером викладача з доступом до мережі Інтернет;
- ✓ WiFi-роутером для забезпечення доступу до мережі Інтернет слухачам;
- ✓ загальним медичним обладнанням та інструментарієм;
- ✓ тренувальними фантомами та спеціальним обладнанням в межах тематики заходу.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА, ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ

1. Терапевтична стоматологія. Захворювання пародонта : підручник : у 4 т. Т. 3 / М. Ф. Данилевський, А. В. Борисенко, А. М. Політун, Л. Ф. Сідельникова, О. Ф. Несин. – Київ : Медицина, 2018. – 624 с.
2. Періодонтологія і захворювання слизової оболонки рота : підручник : у 2 т. / А. В. Борисенко, Л. В. Линовичка, О. Ф. Несин та ін. ; за ред. А. В. Борисенка. – Київ : [б. в.], 2018. – 624 с.

3. Практична пародонтологія : довідник лікаря «Стоматолог» / А. В. Борисенко, М. Ю. Антоненко, Л. Ф. Сідельникова. – Київ : Здоров'я України, 2011. – 469 с.
4. Генералізований пародонтит / Т. Д. Заболотний, А. В. Борисенко, А. В. Марков та ін. – Львів : ГалДент, 2011. – 240 Cumberland (с.).
5. Гінгівіт, пародонтит, пародонтоз: особливості лікування : навч. посіб. / Г. М. Мельничук, М. М. Рожко. – Івано-Франківськ : [б. в.], 2011. – 328 с.
6. Клінічний практикум із терапевтичної стоматології : навч. посіб. для студентів стомат. фак. ЗВО / Т. О. Петрушанко, Л. Й. Островська, Н. М. Іленко. – Київ : Центр учбової літератури, 2019. – 258 с.
7. Мюллер Х.-П. Пародонтологія / Х.-П. Мюллер ; пер. з нім. – Львів : ГалДент, 2004. – 256 с.
8. Невідкладні стани в стоматологічній практиці / І. М. Скрипник, П. М. Скрипников, Л. Я. Богашова, О. Ф. Гопко. – Київ : ВСВ «Медицина», 2017. – 224 с.
9. Клінічна фармакологія та фармакотерапія в стоматології : навч. посіб. / І. П. Мазур, М. В. Хайтович, Л. І. Голопихо. – Київ : ВСВ «Медицина», 2018. – 376 с.
10. Фармакотерапія захворювань слизової оболонки порожнини рота і тканин пародонта : навч. посіб. / А. В. Борисенко, М. Ф. Данилевський, М. А. Мохорт, В. В. Мохорт, І. Г. Дікова, Т. М. Волосовець. – Київ : [б. в.], 2018. – 503 с.
11. Додаткові методи обстеження у стоматології : навч. посіб. / Н. В. Гасюк, В. В. Черняк, В. В. Клітинська, В. О. Бородач та ін. – Тернопіль : [б. в.], 2017. – 120 с.
12. Carranza's Clinical Periodontology. – 11th ed. – [B. m.] : Elsevier Saunders, 2011. – 872 p.
13. Lindhe J., Lang N. P., Karring T. Clinical Periodontology and Implant Dentistry. – 5th ed. – Oxford : Blackwell Munksgaard, 2008. – 1340 p.
14. Caton J. G. et al. A new classification scheme for periodontal and peri-implant diseases and conditions – Introduction and key changes from the 1999 classification. Journal of Periodontology. 2018. Vol. 89. P. S1–S8.
15. PubMed : американська текстова база даних медичних та біологічних публікацій : вебсайт. – URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/>
16. Academia.edu : соціальна мережа для співпраці вчених та пошуку наукових праць : вебсайт. – URL: <https://www.academia.edu>
17. Google Scholar (Google Академія) : вільна пошукова система наукових публікацій : вебсайт. – URL: <https://scholar.google.com>
18. ResearchGate : науковий портал та соціальна мережа для вчених : вебсайт. – URL: <https://www.researchgate.net>
19. ScienceDirect : онлайн-колекція наукових досліджень видавництва Elsevier : вебсайт. – URL: <https://www.sciencedirect.com>
20. Scopus : бібліографічна і реферативна база наукових видань : вебсайт. – URL: <https://www.scopus.com>
21. Web of Science : пошукова платформа наукової літератури і патентів : вебсайт. – URL: <https://www.webofknowledge.com>
22. Національна наукова медична бібліотека України : офіційний сайт. – URL: <https://library.gov.ua/>

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	3
АНОТАЦІЯ.....	10
ОПИС ПРОГРАМИ.....	10
НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН.....	15
ЗМІСТ ПРОГРАМИ.....	17
КОНТРОЛЬНІ ЗАХОДИ, МЕТОДИКА ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ	21
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	23
ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	23
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА, ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ	23
ЗМІСТ	25